

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 2	Стр. 787-796	Ниш	април - јун	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 341.24(091)''09''

Оригиналан научни рад
Примљено: 28. 04. 2011.
Ревидирана верзија: 18. 05. 2011.

Драган Николић
Универзитет у Нишу
Правни факултет
Ниш

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЉУДИ И ИМОВИНЕ У УГОВОРУ РУСИЈЕ И ВИЗАНТИЈЕ ИЗ 911. ГОДИНЕ*

Апстракт

Овај рад бави се правноисторијском анализом Уговора Русије и Византије из 911. године, који је један од неколико најстаријих словенских правних текстова сачуваних до нашег доба. Као прворазредни историјски извор, Уговор је од непроцењиве вредности за историју раног средњег века, руску и словенску историју уопште, али и за историју најдревнијег руског, па самим тим и словенског права. Посебно се обрађује садржај норми кривичног права којима се штите људи и њихова имовина. Садржај ових правних норми анализиран је и у контексту древног руског обичајног права на које се Уговор неколико пута позива, именујући га као "закон руски", али и у контексту стотинак година млађег правног зборника Руска правда. Циљ истраживања био је да се покаже да неке одредбе Уговора својим садржајем одликавају не само оно време када су написане, већ да у себи носе ехо претходних деценија, па и векова. Другим речима, да оне одликавају и време када су се у условима распадања првобитног родовско-племенског уређења изграђивали први елементи власти на путу ка раној држави и када су се многи прастари обичаји и обичајна правила првобитне заједнице трансформисали у правне обичаје и неписане правне норме.

Кључне речи: кнез Олег, Русија, Византија, историја права, кривично право

---

dragnik2003@yahoo.com

* Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (евиденциони број 179046).

*УГОВОР ИЗ 911. ГОДИНЕ
КАО ПРАВНОИСТОРИЈСКИ ИЗВОР*

Уговор из 911. године је историјски и правноисторијски извор од непроцењиве вредности за историју раног средњег века, руску и словенску историју уопште, али и за историју најдревнијег руског, па самим тим и словенског права. Унутар његових петнаест чланова најбројније су правне норме казног и имовинског (тј. кривичног и грађанског) права. Посредно, преко њих се наговештавају и шири обриси најстаријег права древне руске државе у првом веку њеног постојања. Уговор, међутим, садржи и делове који су од значаја и за општу друштвену историју древне Русије: кнез Олег се титулише као „руски велики кнез“, али се Уговор закључује не само у његово име, већ и у име светлих кнежева, светлих бојара и целе Русије. Тиме се посведочује да је тада врховну власт имао велики кнез, али и да постоје и кнежеви њему потчињени који су нека врста његових помоћника у вршењу власти. Постоје и бојари као највиша класа по угледу и богатству која се, међутим, не идентификује са кнежевима. Помиње се и слој крупних трговаца који са својом робом одлазе у стране земље и који су, евидентно, засебан сталеж са сопственим правима. Најзад, у Уговору се помињу неслободни и полуслободни људи.

Оригинал уговора, као ни његове аутентичне копије на грчком и руском језику, нису сачувани. У византијским историјским изворима нема помена о закључивању било каквог уговора са руским кнезом Олегом 911. или 912. године. Угледни руски историчар, академик С. М. Каштанов (1996, 10) сматра да је овај Уговор био закључен у Константинопољу, по овлашћењу кнеза Олега, али без претходних преговора византијских изасланика са самим Кнезом у Русији. (Видети: Николић 2000, 77–80). До нас је текст Уговора дошао преко такозваног *Несторовог летописа* ('Повесть временных лет') из 1113. године, чији је најстарији познати препис садржан у тзв. *Лаврентијевском летопису* из 1377. године. Летописац је Уговор смеистио у годину 912. али руски историчари, после дуготрајних свестраних истраживања, углавном сматрају да је настао 911. године.

Текст Уговора какав нам је познат из *Лаврентијевског летописа*, не садржи поделу на чланове. Њу је у својим радовима с краја XIX и почетка XX века први сачинио руски правни историчар М. Ф. Владимирски-Буданов, а преузео ју је А. А. Зимин (1952, 6–14) у својој хрестоматији „Памятники права киевского государства X–XII вв“, где је текст Уговора публикован и у оригиналној ортографији и у преводу на савремени руски језик. На сличан начин је текст Уговора презентовао и Д. С. Лихачев (2007, 18–20, 154–56) у својој студији „Повесть временных лет“, али без стављања бројева испред чланова. Поједине чланове Лихачев одваја само новим пасусима, али доследно пратећи нумерацију Зимина. Та нумерација чланова и превод њиховог садржаја на савремени руски језик, коришћени су и у овом чланку.

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА ОДРЕДБИ УГОВОРА

Члан 1 поименце наводи састав руске делегације послате у Византију ради закључења уговора. Не садржи правне норме у ужем смислу речи, тј. не прописује нека права, обавезе или одговорност. Значајан је због тога што посредно сведочи о већ постојећем устројству државне власти у руској држави с почетка X века.

Члан 2 експлицитно износи намеру Руса да убудуће живе у миру са Византинцима („да се помиримо са вама, Грци, и да волимо једни друге свом душом и срцем“). Ова емотивна пренаглашеност може се тумачити и као једна врста посредног извињења Византинцима код којих је још било живо сећање на поход кнеза Олега против Византије 907. године и опсаду Константинополиса.

Члан 3 говори о томе када се сматра доказаним извршење неког кривичног дела („проказа“, „согрешење“). Садржински је текст овог члана близак духу древноруског права касније записаног у правном зборнику *Руска правда*.

Члан 4 санкционише кривично дело убиства, прописујући како ће се казнити убица, било кад „Рус убије хришћанина“, било кад убије хришћанин Руса“. Садржински је близак члановима 1 и 21 (Николић 2000, 203, 205) у касније насталом правном зборнику *Руска правда*.

Члан 5 прописује како ће се кажњавати кад неко „удари мачем или га туче било којим другим предметом“ (оруђем, оружјем). Руска правноисторијска наука придаје прворазредни значај речима које су употребљене у овом члану и које гласе да се кривац кажњава „по закону руском“. Будући да ће се у чл. 3 и 4 кратке редакције правног зборника *Руска правда*, насталог стотинак година после овог Уговора, наћи иста таква кривична дела (али са тачно прописаном новчаном казном од 12 гривни сребра), многи истраживачи су склони да у називу „закон руски“ препознају неку врсту већ постојећег, у пракси уобличеног кодекса староруског, тада вероватно неписаног обичајног права.²

Члан 6 говори о кривичном делу крађе (ако Рус „украдет“ нешто од „хришћанина“, или „хришћанин“ од Руса, те буде ухваћен) и

¹ За поданике Ромејског царства (Византије) у Уговору се као синоними користе речи „Грци“ и „хришћани“. Према тадашњим приликама, и овај други термин био је довољно јасан за разликовање поданика једне и друге државе, будући да хришћанство у древноруској држави тада још увек није било прихваћено као званична, државна религија. Руси ће се масовно покрштавати тек када и сам велики кнез Владимир I прими хришћанство, а према записима руских летописа то се збивало око 988-989. године.

² Тим и сличним хипотезама веома се озбиљно и утемељено највише бавио М. Б. Свердлов (1988) у изванредној студији под насловом „От закона Русског к Русској Правди“.

о казни за извршиоца крађе. Овај члан је садржински (Николић 2000, 204–06) такорећи у целости подударан са потоњим одредбама чл. 13, 21 и 38 кратке редакције *Руске правде*.

Члан 7 прилично нејасно санкционише насилно и самовољно одузимање туђе ствари, вероватно без намере присвајања, уз примену (вероватно) јавно испољеног насилништва. У оригиналном тексту Уговора се понашање извршиоца кривичног дела описује речима „мучења образом искусь творити и насилъе“, чије се значење различито тумачи у правноисторијској науци. Сличне форме самовоље (Николић 2000, 204–06) санкционисаће и потоња кратка редакција *Руске правде*, нпр. у члановима 11, 18 и 33.

Члан 8 у првом делу садржи обавезу поданика једне и друге стране уговорнице да трговачким лађама које припадају другој страни уговорници указују сваку врсту помоћи, ако претрпе бродолом док се натоварене робом крећу (подразумева се: Црним морем) ка Русији, одн. ка Византији. У последњој реченици се прописује да ће се Руси који доплове у Византију трговачком лађом, уколико изврше поједина кривична дела (убиство, телесну повреду или крађу), кажњавати „напред поменути казнама“.

Члан 9 прописује да ће Русија и Византија допуштати да се на територији једне или друге државе може откупити заробљеник, поданик једне одн. друге стране уговорнице, који је на територији друге стране уговорнице некоме већ био продат (Византинац у Русији, одн. Рус у Византији), али тек пошто се утврди да је он заиста Византинац („Грк“) одн. Рус. Када буде откупљен (по смислу се претпоставља: од стране неког свог сународника), шаље се у своју земљу. Ово последње, свакако, због тога што ће он међу својим сународницима лакше прикупити новац плаћен за његов откуп, како би га вратио ономе који је откупио његову слободу.

Члан 10 прописује да они Руси који су изразили жељу да ратују под командом византијског цара, то могу чинити без икаквих сметњи од стране руских власти и у тој служби могу остати онолико времена колико сами желе. Очигледно, ово је у текст Уговора унето на иницијативу византијске стране, која је била живо заинтересована да у своју војну службу прима Русе.³

Члан 11 поново говори о заробљеницима, али овде само о онима који су пре заробљавања били поданици Византије („от Христијан“) и који су из било које треће земље доведени у Русију. Они се

³ Према речима Зимина (1952, 21) руски војни одреди са око 700 људи, ратовали су у саставу византијске војске и пре овог Уговора током похода на Крит 902. године. Касније (са 7 бродова и 415 војника) Руси учествују у борбама против Лангобарда, а током другог византијског похода на Крит 949. године, придружују се са 9 бродова и 629 војника.

морају продавати по фиксној цени од 20 златника и враћати у Византију („Грцима“). Није тешко претпоставити да је ово унето у текст Уговора на иницијативу руске стране, јер се има у виду откупна цена која се плаћа Русима, а из контекста се разуме да су је плаћали Византинци који су откупљивали из ропства своје сународнике.

Члан 12 гарантује да они Руси (трговци) чији „чељадин“⁴ на територији Византије буде украден, или побегне, или буде на силу продат, када то пријаве (властима), имају право да га траже, па ако га нађу да га узму. Исто се гарантује и оним руским трговцима који изгубе „чељадина“. Сматраће се кривим „местник“⁵ уколико спречава ову потрагу, истрагу.

Члан 13 регулише питања тестаменталног и интестатског наслеђивања имовине Руса који би умрли на територији Византије. Многи руски аутори, не само правни историчари, већ и цивилисти, а међу њима и угледни професор међународног приватног права Лазар Адолфович Лунц, сматрају да је овај члан Уговора најстарија норма међународног приватног права у средњем веку уопште (Зимин 1952, 23).

Члан 14 и прва реченица члана 15 предвиђају да се Русија и Византија међусобно испомажу у хватању и испоручивању преступника („злодеја“) који су након извршења кривичног дела на територији једне државе, побегли у другу и нису се више враћали (очигледно, услед страха од казне која би их задесила). Диспозиција овога члана је једно време задавала тешкоће истраживачима, јер је било очигледно да је услед лошег преписивања постала бесмислена (... ако се преступник врати у Русију, Руси нека се жале византијском цару, како би био ухваћен и принудно враћен у Русију). Потоњим додавањем у текст једног „не“ које су преписивачи били испустили приликом уношења *Несторовог летописа у Лаврентијевски летопис* (Зимин 1952, 14, 24) диспозиција ове правне норме (... ако се преступник не врати у Русију... итд) постала је потпуно логична.

Преостале три реченице у члану 15 не садрже правне норме у ужем смислу речи, већ опште изјаве и заклетве да ће стране уговорнице поштовати све одредбе Уговора и неће никоме дозволити да их нарушава.

⁴ Мишљења руских истраживача прилично се разилазе око питања да ли се у терминологији Русије IX-XII века речима „чељадин“ и „холоп“ означавају лично неслободни људи истог статуса. Због тога је најбоље да се реч „чељадин“ уопште и не преводи, или да се преводи описно: лично неслободан човек, по свом правном статусу близак робу.

⁵ „Местник“ из оригиналног текста Уговора из 911. године је, по тумачењу Зимина (1952, 13), „месни, локални чиновник“, а по тумачењу Лихачева (2007, 424) то значи „једна од страна у спору“. За ово друго значење определио се и Исаев (2001, 61) у свом речнику „Толковый словарь древнерусских юридических терминов“.

КРИВИЧНО ПРАВО У УГОВОРУ

Одредбе кривичног права које садржи Уговор, непосредно или посредно имају за циљ заштиту људи и имовине. Сва кривична дела која су стране уговорнице обухватиле Уговором, припадају или групи кривичних дела против личности, или групи кривичних дела против имовине. Обухваћена су следећа кривична дела: убиство (чл. 4 и 8 Уговора), бежање са лица места после извршеног кривичног дела убиства (чл. 4), увреда нанета ударцем мача или неким другим предметом, вероватно у свађи или каквој расправи (чл. 5), крађа („ашче украдет“, чл. 6), одузимање туђе ствари („ашче вазмјот“, чл. 7) и ометање истражног поступка од стране „местника“ (чл. 12).

Кривично дело убиства санкционише се у чл. 4 Уговора. Текст ове одредбе је кратак и недвосмислен. Крвна освета на лицу места је легитиман институт.⁶ Убица „нека умре на месту извршења убиства“. Уколико убица побегне, а утврди се да поседује конкретну имовину („по закону“⁷ тј. да је њен легитимни власник), онда ту његову имовину узима сродник убијеног. Међутим, чл. 4 Уговора изричито наглашава да жена убице има право да задржи оно што јој „по закону“ припада (тј. онај део имовине чији је власник она, а не њен муж, чија се имовина конфискује).⁸ Уколико убица који је у бекству не поседује имовину која би се могла конфисковати у корист сродника убијеног, оптужба против њега никада не застарева и уколико буде било када пронађен, биће убијен. Убиство, иначе, помиње и члан 8, али само ради упућивања на казне прописане у члану 4 Уговора.

Онај ко другога удари мачем или неким другим предметом, одн. оруђем, кажњава се („по закону руском“, вели чл. 5 Уговора) са 5 литри сребра (што је око 1,64 кг). Ако је кривац сиромашан „нека да колико може, па и саму одећу у којој иде“. А за остатак износа казне нека се закуне да му нико не може помоћи, па ће се тиме окончати даље потраживање новчане казне. Будући да се код описа овог кривичног дела не помиње никаква, чак ни најлакша телесна повреда

⁶ Крвна освета за убиство, иначе исконски обичај код свих народа, биће легализована и у потоњем правном зборнику Руска правда у чл. 1 и 21 кратке редакције, уз навођење у чл. 1 сродника убијеног који имају право да изврше освету (браћа, синови, отац, братанци и сестрићи). Тек ако не буде ових који ће да освете, убица плаћа казну за убиство у висини 40 гривни сребра, што је 16,76 кг (Николић 2000, 108–10, 181–82, 203).

⁷ Оригинадне речи из Уговора „по закону“ (из чл. 4 и 15) и „по закону руском“ (из чл. 5) скоро сви руски историчари права преводе на савремени језик речима „по обичају (руском)“, што свакако више одговара друштвено-историјској реалности ране руске државе у X веку.

⁸ Иначе, жену као титулара приватне својине (Николић 2000, 221) изричито помињу чланови 93 и 94 шире редакције правног зборника *Руска правда*.

жртве кривичног дела, нити има и најмањих назнака о намерама извршиоца дела да такву повреду нанесе, ово се кривично дело пре може означити као увреда, него као телесна повреда. Такву квалификацију дела подупире смисао чланова 3 и 4 кратке редакције правног зборника *Руска правда* (Николић 2000, 204). У тим одредбама Руске правде се са 12 гривни сребра (5,90 кг) санкционише истоветно понашање (када неко некога удари батином, штапом, дланом, чашом, рогом, тупом страном оружја, неисуканим мачем или дршком мача), али овде нема места сумњи да ли је реч о увреди или о телесној повреди: телесне повреде, јасно именоване и ближе означене, кратка редакција *Руске правде* санкционише у члановима који следе непосредно после ова два.

Кривично дело крађе санкционисано је у чл. 6 Уговора. Лопов може бити убијен ако је затечен на лицу места и пружа отпор при хватању и задржавању. За убиство у оваквим околностима, онај који је убио лопова не сноси никакве последице. Уколико се лопов затечен у вршењу крађе сам преда оштећеном и буде свезан, мора оштећеном платити троструку вредност ствари коју је намеравао да украде. Сличне одредбе о некажњивости убиства лопова на лицу места (Николић 2000, 205–06, 214) касније ће садржати и обе редакције *Руске правде* (кратка у члановима 21 и 38, а шира у чл. 40) и обе, такође, забрањују убиство савладаног и свезаног лопова ухваћеног на лицу места.

Кривично дело одузимања, одн. самовољног узимања туђе ствари из чл. 7 Уговора („ашче возмјот“), јасно је термилошки и садржински разграничено од крађе („ашче украдет“). Од крађе се вероватно разликује по томе што овде не постоји намера присвајања туђе ствари, већ (можда) само намера њеног неовлашћеног коришћења, одн. употребе. Највећу недоумицу изазивају речи „мучења образом искусь творити и насилъе“ којима се у овом члану описује начин на који се одузима (узима) ствар која припада другоме; једни руски истраживачи ове речи преводе на савремени језик „самовласно, уз страдање и насилъе“ (међу њима и Зимин у поменутом делу), а други их разумеју „уз тучу и очигледном силом“ (међу њима и Лихачев, у поменутом делу). Остаје отворено питање шта су све могле у X веку значити речи „мучења образом“ и „искусь“. Старословенска лингвистика, поред поменутих, нуди и још нека у то време могућа значења: расправа, испитивање, провера... Тиме се отвара могућност и другачије интерпретације самог бића овог кривичног дела, нпр. да се оно састоји у томе што неко, уз расправу, свађу, силом некоме одузима ствар за коју мисли да је његова, или је, пак, као њен власник, силом одузима од онога који ту ствар држи по неком другом основу, нпр. на основу закупа, послуге и томе слично. Извршилац овог кривичног дела мора да оштећеном плати троструку вредност ствари коју је намеравао да одузме (или ју је силом одузео).

Мада је члан 12 Уговора у основи одредба процесног права, заслужује пажњу и због тога што говори о процесним радњама које се управо тичу заштите приватне својине Руса на територији Византије. Код овог кривичног дела, које смо условно именовали као ометање истражног поступка од стране „местника“, није споран садржај инкриминисане радње, већ је у интерпретацијама ове одредбе остало спорно питање ко може бити извршилац дела, будући да се појам „местник“ различито тумачи у литератури.⁹ Из смисла текста се подразумева да ово дело може бити извршено само на територији Византије. Везано је за истражни поступак покренут по пријави Руса да је њихов „чељадин“ украден, побегао, насилно продат или изгубљен.¹⁰ Не прецизира се казна за „местника“ тј. за онога ко спречава ту истрагу, већ се само прописује „да погубит правду своју“. Значење ових речи зависи од тога како се тумачи појам „местник“: по тумачењу Зимина (1952, 13, 22), ово значи да ће се месни византијски чиновник (који не дозволи истрагу) сматрати кривим, а по тумачењу Лихачева (2007, 155, 424) сматраће се кривом она страна у спору која не дозвољава истрагу.

ЗАКЉУЧАК

Међу најстаријим писаним правним споменицама словенског права, само је један правни текст („Закон судњи људем“ из друге половине IX века) старији од Уговора из 911. године. Не само због тога, бројни научни разлози говоре у прилог оправданости свестраних правноисторијских истраживања његових одредби.

Из Уговора просто зрачи енергија једне ране државе у експанзији, настале око 882. године када је кнез Олег објединио два руска државотворна центра – Новгород на северу и Кијев на југу. Исламници једне младе државе, тек изграђене на темељима племенских савеза, састављајући Уговор са Византијом, моћном наследницом некадашњег Римског царства, ипак уносе у његов текст многе правне норме за које сами веле да потичу из „закона руског“. Ово важи и за кривичноправне норме којима се штите људи и имовина, јер и оне носе дух и печат древноруског обичајног права. У прилог овој тврдњи говори чињеница да су кривична дела против личности и кривична дела против имовине, у правном зборнику *Руска правда*, насталом стотинак година после овог Уговора, санкционисана на скоро идентичан начин као у Уговору. Основано се може тврдити да су аналогне одредбе из Уговора и из *Руске правде* имале један те исти заједнички извор – обичајно неписано руско право, које је, наравно, знатно старије и од једног и од другог правног текста.

⁹ Види напомену 6.

¹⁰ Види напомену 5.

За правноисторијску науку су, иначе, најстарији писани споменици словенског права, попут овог Уговора, значајни из најмање два разлога.

Први разлог је тај што они у себи, по правилу, увек садрже и неке правне норме које су садржински много старије од самог тог правног споменика где су први пут записане. Самим тим, овакве правне норме својим садржајем одсликавају не оно време када су први пут записане, већ су плод претходних деценија, па и векова. А то је управо време када су се у условима распадања првобитног родовско-племенског уређења изграђивали први елементи власти на путу ка раној држави и када су се многи прастари обичаји и обичајна правила првобитне заједнице трансформисали у правне обичаје и неписане правне норме. Тако су многи најстарији писани правни текстови иза којих стоји ауторитет ране државне власти, потпуно независно од прагматичних мотива њиховог записивања, за правноисторијску науку попримили својства „временске машине“ која истраживачима приказује, или макар само наговештава, оне неписане друштвене норме којима се уређивао живот првобитних, преддржавних заједница.

Други разлог тиче се покушаја реконструкције појединих општесловенских правних установа, или чак и прасловенског права, за које неки претпостављају да је постојало пре него што су се Словени, услед великих миграција, те услед бројних ендогених и егзогених узрока, трансформисали у поједине народе. Заступници хипотезе да је попут прасловенског језика, заједничке словенске митологије и заједничког фолклора, морало постојати и некакво древно прасловенско или општесловенско право, управо у најстаријим словенским писаним правним споменицима упорно и доследно траже остатке, или макар обресе некадашњих правних установа тог претпостављеног прасловенског права.

ЛИТЕРАТУРА

- Зимин, Александр Александрович. 1952. *Памятники права киевского государства X-XII вв.* Москва: Госюриздат.
- Исаев, Максим Анатольевич. 2001. *Толковый словарь древнерусских юридических терминов.* Москва: Спарк.
- Каштанов, Сергей Михайлович. 1996. *Из истории русского средневекового источника.* Москва: Наука.
- Лихачев, Дмитрий Сергеевич. 2007. *Повесть временных лет*, 3-е издание. СанктПетербург: Наука.
- Николић, Драган. 2000. *Древноруско словенско право*, друго издање. Београд: Службени лист СРЈ.
- Свердлов, Михаил Борисович. 1988. *От закона Русского к Русской Правде.* Москва: Юридическая литература.

**LEGAL PROTECTION OF PEOPLE AND PROPERTY
IN THE 911 CONTRACT BETWEEN RUSSIA AND BYZANTIUM****Abstract**

This paper focuses on the historical and legal analysis of the Contract between Russia and Byzantium dating from 911, which is one of the oldest Slavic legal texts that have been preserved until the present time. As a first-class historical source, the Contract is of the utmost importance for the history of the Middle Ages, the Russian and Slavic history in general, but also for the history of the most ancient Russian law, and therefore, the Slavic law too. Attention is paid to the content of the norms of the criminal law which protects people and their property. The content of these legal norms is analyzed in the context of the ancient Russian common law, which the Contract refers to several times, naming it "the Russian Law", but also in the context of the legal code "The Russian Pravda" which is a hundred years younger. The aim of the research was to show that certain regulations of the Contract not only represent the time when they were written, but also carry in themselves the echo of the previous decades and even centuries. In other words, these regulations represent the time when the first elements of authority towards the early state were being built and when many primeval customs and common rules of the primordial community were being transformed into legal customs and unwritten legal norms, while the primordial clan tribal organization was falling apart.

Key words: Prince Oleg, Russia, Byzantium, legal history, criminal law.